

גאולת היקר שבמגילת אסתר

חויש דוקלר

מבוא

זילות היקר

התיקון

מלחמת כבוד או פוקוס על היקר

המגילה חוזרת על עצמה

השינוי השקט שבפרק ו'

יקר יהודי

המאבק הרוחני

הופעת הקדושה

זהירות ושמירה

חזון

סיום

מבוא

נראה שאחת ממילות המפתח במגילת אסתר היא המילה 'יקר'.¹ ברוב המקומות במגילה, היא מופיעה כמילה ארמית שמשמעותה 'כבוד'.² את היותה מילה ארמית ניתן לראות בדברי הגמרא:³

מאי תרגום שכתבו מקרא' איכא? אמר רב פפא: **יְנַשְׁמַע פְּתָגָם
הַמֶּלֶךְ. רב נחמן בר יצחק אמר: יְכַל הַנְּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן.**

פרוש מילה זו כפי שהיינו מגדירים זאת כיום, מתקשר למושג יוקרה.

אנו מוצאים מילה זו עשר פעמים⁴ בכל המגילה. התדירות הרבה של מילה זו בקטע קצר וממוקד כמגילת אסתר דורשת עיון.⁵ במאמר זה אנסה לעמוד על

¹ מילה זו מופיעה עוד רבות בתנ"ך, אך ללא ספק ישנה צפיפות שיא למילה זו במגילת אסתר.

² עיין בפרושו של הרב שטיינזלץ למסכת מגילה, המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים, ירושלים, תשמ"ג, עמוד 38, בפרוש על הגמרא וביעונים. כמו כן עיין במאמרו של ד"ר אליהו נתנאל ילשון בתחפושת, לשונה של מגילת אסתר, הדסה היא אסתר - קובץ מאמרים על מגילת אסתר, הוצאת תבונות, תשנ"ט, עמוד 191.

³ מגילה דף ט', עמוד ב'.

⁴ בפרק אי פעמיים (ד', כ"ו), בפרק ו' שבע פעמים (ג', ו', ו', ז', ט', ט"ו, י"א) ובפרק ח' פעם אחת (ט"ז).

⁵ עיין עוד במאמרו של הרב תמיר כהן 'על מקרא מגילה' (שנת תשס"ה) באתר הישיבה

תופעה ייחודית זו. טענתי היא, כי ניתן לראות במילה 'יקר' במהלך המגילה אבן בוחן המאפשרת לקורא לעקוב אצל מי מצויה ה'יוקרה' ואיזה שימוש נעשה בה במהלך ההתרחשויות השונות לאורך המגילה. התבוננות שכזו נותנת בפנינו זוות ראייה מיוחדת המציגה לנו את גאולת ה'יקר' שבמגילת אסתר. רעיון המאמר נשאב מהתבוננות בפסוקי המגילה עצמה ופותח באמצעות מדרשי חז"ל ומקורות קודש מסוגים שונים.

זילות היקר

בתחילת פרק א' אנו מוצאים תאור של עושרו הגדול של המלך אחשורוש. אחשורוש עושה משתה גדול ברוב עושר והדר, כאשר מטרתו היא "בְּהָרְאֵתוֹ אֶת עֵשֶׂר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֵת יְקָר הַפְּאָרְת גְּדוּלָתוֹ"⁶. יש כאן תיאור של מלך שמשווין בעושרו הגדול. בחלק זה מתואר ה'יקר' כהחצנה מגלומנית של העושר והפאר.

בהמשך פרק א' מתואר המרד של המלכה ושתי במלך אחשורוש. ישנו כאן ביזוי למלך - האיש, על ידי המלכה - האשה. בעקבות סירובה של ושתי המלכה לבוא אל המלך, קוצף המלך ומתכנן משפט למלכה ושתי בפני החכמים יודעי העתים⁷. בסופו של דבר, ממוכן מציג בפני המלך את הנזק הכללי שיווצר מסירובה של ושתי, ולכן מציע להעביר את ושתי מכס המלכות, על מנת שכל הנשים בכל מדינות המלך ילמדו את הלקח - "וְכָל הַנְּשִׂיִם יִתְּנוּ יְקָר לְבַעֲלֵיהֶן לְמַגְדוֹל וְעַד קֶטָן"⁸. לא עוד נשים חזקות בבית אלא נשים הכפופות בפני בעליהן. בחלק זה מתואר ה'יקר' כביטוי של מעמדו העליון של הגבר ביחס לאשתו.

אין ספק כי פתיחת המגילה מציגה בפני הקוראים תאור ציני של הערכים החשובים בעיני המלך אחשורוש וממלכתו. בפרק זה נפגשים הקוראים עם שימוש ילדותי ביוקרה. ה'כבוד' שמלווה את המגילה גם בהמשך, מוצג כאן בשיא שפלותו, ככבוד חיצוני ונמוך. פרק א' אפוא, מתאר בפנינו שהממון והמעמד הגברי הם ה'יקר' בעיני אחשורוש. הערכים הללו נתפסים כראשונים במעלה אצל המלך, וממילא, כך הדברים מוצגים בפני כל המדינות שתחת שלטונו.

⁶ אסתר א', ד'.

⁷ הרב ריבלין מסביר בספרו 'הסתרים באסתר' שתחילה תכנן אחשורוש משפט פנימי לושתי ובכך להשתיק את העניין שלא ידלוף החוצה. פסק הדין היה אמור שלא למחול על הכבוד שנפגע, ומצד שני להשאיר את המלכה ושתי בחיים, ועל כנה. בסופו של דבר, ממוכן 'קפץ בראשי' ופעל כאילו לא הבין את רצונו של המלך. הוא מנפת את המשפט לממדי ענק ומציע את הצעתו בחכמה, בצורה כזו שהמלך יאלץ לקבלה. להרחבה, עיין עוד אצל הרב אברהם ריבלין, 'הסתרים באסתר', הוצאת כרם ביבנה, תשס"ב, עמודים 26-33.

⁸ אסתר א', כ"י.

התיקון

מלחמת כבוד או פוקוס על היקר

בהמשך המגילה אנו קוראים על השינוי. בתחילת פרק ו' מסופר בפנינו על היקר והגדולה אותם חפץ המלך לתת למרדכי עבור הצלתו:

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה נַּעֲשֶׂה יְקָר וְגְדוּלָּה לְמַרְדֳּכַי עַל זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מִשְׁרֵתָיו לֹא נַעֲשֶׂה עִמּוֹ דָּבָר.

בהמשך, מציג המלך בפני המן את השאלה "מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו?".⁹ בצורה מפתיעה ביותר משמיט כאן המלך את ה-'גדולה', עליה קראנו קודם, ומדבר אך ורק על היקר אותו חפץ לתת. על כך כותב הגר"א¹⁰:

'חפץ ביקרו' – ולא אמר 'גדולה' כמו בתחילה (פסוק ג'), כי מן השמים היתה זאת, שאם היה אומר גם 'גדולה', לא היה יכול להשיב על עצמו זאת, כי איזה גדולה יכול ליתן לו עוד, כי כבר נתן להמן ממנו הרבה, וגם הוא משנה למלך, אבל 'יקר' אפשר...

מדברי הגר"א עולה שימן השמים היתה זאת שכעת בוחר המלך להתמקד דווקא ביקר ובכך מטעה את המן. מרגע זה הופך היקר להיות במוקד העניינים. המן בטוח כי היקר מגיע לו ולכן מציע את הצעתו "יביאו לבוש מלכות..."¹¹. בסופו של דבר, המן שחשב שהיקר מגיע לו, הופך להיות זה שלוקח את מרדכי בעיר ונותן דווקא לו את היקר. ניתן לומר כי בפרק זה חל השינוי - מהיקר המדומה אצל אחשוורוש עליו קראנו בפרק א', עובר היקר למאבק בין שני אנשים רבי מעלה, המן ומרדכי¹², בפרק ו'.

מעניין לראות כיצד מופיע תיאור השתלשלות הסיפור בפרקי דרבי אליעזר¹³:

...אמר לו המלך: צא ועשה כן למרדכי.

שמע המן ונבהל ואמר לו: אדני המלך, הרבה מרדכי יש.

אמר לו [המלך]: מרדכי היהודי. אמר לו [המן]: יש יהודים הרבה.

אמר לו [המלך]: היושב בשער המלך.

אמר לו [המן]: אדני המלך, לא הייתי סבור כי אם על שר גדול היית אומר לזה תן לו שדות וכרמים ודיו אבל לזה מה יועיל לו.

אמר לו [המלך]: עשה כאשר דברת, וגם אני יכול לתת לו כל מה שגזרת.

⁹ אסתר ו', ו'.

¹⁰ ביאור הגר"א למגילת אסתר, שם, שם.

¹¹ אסתר ו', ז'-ט'.

¹² המן ומרדכי מבטאים ומסמלים עמים שונים כפי שנסביר בהמשך המאמר.

¹³ פרקי דר' אליעזר [היגר] 'חורב', פרק מ"ט. הסוגריים המרובעות הם הוספות של המחבר.

אמר לו [המן]: אדני המלך, אתן לך אחד מבני הגדולים ויעשה לו ככל מה שגזרת עלי.

אמר לו [המלך]: חיי ראשי ומלכותי, לך נאה לעשות כן. מיד לקח המן הלבוש והסוס והלך אצל מרדכי ושאל לו בשלום.

אמר לו מרדכי: אין שלום אמר ה' לרשעים.

אמר לו המן: קום לבוש פורפוריון של מלך.

אמר לו [מרדכי]: רשע, אין אתה רואה כי אני לבוש שק ויושב על האפר ממה שעשית לי, אלא הוליכני לבית המרחץ ואחר כך אלבש פורפוריון של מלך.

מה עשתה אסתר? צותה לבל יעשה מרחץ, ואם יאמר המן לבעלי המרחץ להדליקו אל ישמעו לו.

הלך המן בכל המרחצאות ולא מצא, והדליקו בעל כרחו הוא בעצמו ושלח לבנו הגדול לקרא את מרדכי למרחץ.

לקח מרדכי והכה אותו ברגליו.

אמר לו [מרדכי]: ולמה לא בא אביך בעצמו והלא עבד הוא לי.

הלך אצל אביו ואמר לו. הלך הוא בעצמו [המן] בעל כרחו ונכנס עמו לבית המרחץ וגלח את ראשו ויצא והלבשו.

אמר [המן]: עלה ורכוב על הסוס.

אמר לו [מרדכי]: מעיני היום אין בי כח לעלות ולרכוב על הסוס.

מה עשה המן? השפיל את עצמו, ונתן מרדכי רגלו על צוארו ועלה ורכב על הסוס. ומדרמי עליה חד כרעא בעא [בעט] ליה בכרעא אחריתי. [ומשהניח עליו את רגלו האחת בעט בו ברגלו האחרת].

אמר לו המן: והלא כתוב בתורה 'בְּנֶפֶל אוֹיְבֶיךָ אֶל תִּשְׁמַח'.

אמר לו [מרדכי]: רשע, בישראל כתוב זה אבל באומות העולם – יִאֲתָה עַל בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ .

ובא מרדכי אצל המלך והוא מכריז עליו 'כִּכְהָ יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הִמְלִיךְ תַּחַץ בִּיקְרוֹ, וַיֵּשֶׁב לוֹ בְּמוֹשֵׁב כְּבוֹדוֹ עַל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ,

יְהִימֵן נִדְחָף אֶל בֵּיתוֹ אֲבָל וַחֲפוּי רֹאשׁוֹ עַל מַה שְּׂאִירַע לוֹ.

אמרה לו זרש אשתו וכל אסטרוגולין שלו: שמעת מה עשו לפרעה במצרים, 'אם מִזְרַע הַיְּהוּדִים מְרַדְּכִי אֲשֶׁר הִחְלוֹת לְנַפְּל לְפָנָיו לֹא תוֹכַל לוֹ כִּי נְפוּל תְּפוּל לְפָנָיו'.

באותה שעה באו נערי אסתר לקחו את המן אל המשתה אשר
עשתה אסתר...

תיאור זה מציג בפנינו תמיהות רבות. האומנם מדובר כאן על ריב בין שני ילדים קטנים הנלחמים על כבודם האבוד? האומנם מדובר כאן בקרב בין שני אנשים בעלי אגו כה מנופח? האין זה תיאור מופרז מדי של הסיפור עליו אנו קוראים בפרק ו'?

על פי הדברים שהבאנו ניתן אולי לתת מענה לתמיהות הללו. תיאור הדברים בקיצוניות רבה מבטא את מלחמת הכבוד בין המן למרדכי. ברור מאליו שאין מדובר כאן רק במאבק על האגו. אין צורך לתאר ביתר הרחבה מאבק שכזה. הגוזמא הגדולה שמוצגת כאן, מצריכה אותנו להבין כי מאחורי אותו כבוד מסתתרת משמעות. בהמשך המאמר ננסה לברר - מהו אותו 'יקר' עליו נלחמים המן ומרדכי?

המגילה חוזרת על עצמה

נחזור לפשט הכתובים. אפשר לומר כי המגילה חוזרת על עצמה. אם נשים לב, תיאורים הקשורים ליקר ולכבוד בתחילת המגילה מופיעים בהמשך (פרק ג') אצל דמויות אחרות בצורה אחרת, כאשר הכבוד נותר בהם¹⁴. זוהי בהחלט תופעה מרשימה, אשר כדאי להתבונן בה:

מרדכי היהודי מסרב להשתחוות להמן ולחלוק לו כבוד, כפי שושתי סירבה לחלוק כבוד למלך ולהיות חלק מיקר תפארת גדולתו. את המן ואת אחשורוש אוהז כעס והם זוממים להעניש את המסרבים. בשני המקרים, רודף הכבוד לא מסתפק בעונש פרטי ומהר מאוד העונש מתרחב והופך להיות קולקטיבי: אחשורוש ציווה "לְהָיוֹת כָּל אִישׁ שֶׁרָד בְּבֵיתוֹ וּמִדְּבַר כָּל שׁוֹן עִמּוֹ"¹⁵ כחלק מהביצוע של תכניתו של ממוכן - "וְכָל הַנְּשִׁים יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן"¹⁶; המן בוחר להרחיק לכת ולהשמיד את העם היהודי, עמו של מרדכי אשר לא חלק לו כבוד ויקר¹⁷.

¹⁴ בפרק ג' נעדרת המילה 'יקר' אבל הכבוד בהחלט מרחף ברקע.

¹⁵ אסתר א', כ"ב.

¹⁶ שם שם, כ'.

¹⁷ שם ג', ו'.

פרק א'	פרק ג'	
מחפש הכבוד	המן	
סרבן הכבוד	מרדכי	
התגובה הנפשית של מחפש הכבוד בעקבות הסירוב	וימלא המן חמה (פסוק ה')	ויקצף המלך מאד וחתתו בערה בו... (פסוק י"ב)
מזימת מחפש הכבוד כלפי סרבן הכבוד	ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו... (פסוק ו')	ויאמר המלך לחכמים... בדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך... (פסוקים י"ג-ט"ז)
הפעולה הכללית אותה רוצה מחפש הכבוד לבצע בעקבות הסירוב	ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אשורוש... (פסוק ו')	להיות כל איש שרר בביתו ומדבר בלשון עמו. (פסוק כ"ב)

השינוי השקט שבפרק ו'

בפרק ו' הגלגל מתהפך. המן, שכל כך רדף אחר קבלת הכבוד והיקר מאת מרדכי והיהודים, נאלץ לקחת את אותו מרדכי ברחוב העיר ולקרוא בקול גדול כי היקר מגיע דווקא למרדכי, וכי המלך חפץ ביקרו.

פרק ו' הוא אפוא, הפרק המהווה את יחידת המעבר בין פרק ה' לפרק ז'. בפרק ה' עדיין לא קורה דבר המורה על שינוי המציאות בשטח, מלבד העובדה שאסתר לובשת מלכות והופכת, להיות אקטיבית יותר. לעומת זאת, בפרק ז' מתרחש המשתנה השני שעושה אסתר למלך ולהמן ובו מתגלה למלך פרצופו האמיתי של המן. המן נתלה על עץ והנצחון כבר נראה מוחשי יותר. בתווד, נמצא לו פרק ו' המתאר את השינוי השקט'.

לכאורה בפרק זה יש מאבק ציורי בין המן למרדכי. במבט ראשוני, לא נראה שאכן מתרחש משהו מעשי בשטח שיוכל להוביל לשינוי. מרדכי זוכה אמנם לגדולה אך לא נראה שיש שינוי בגזירה על העם היהודי כולו. התבוננות נוספת תגלה לפנינו שבפרק זה מופיעה המילה 'יקר' שבע פעמים ונראה כי עיקרו של הפרק בהחלט סובב סביב שאלת - מיהו האיש אשר המלך חפץ ביקרו? השינוי המתרחש בפרק זה הוא אפוא מעבר היקר מהמן למרדכי היהודי. מכאן מתחילים הדברים להתגלגל הלאה - המן נתלה והיהודים מקבלים אישור

להתגונן ולעמוד על נפשם¹⁸. אותו פרק שמתחיל בשקט - "בְּלִילָה הַהוּא..." מסתיים בבהלה לקראת המשתה - "וַיִּבְהִלוּ לְהִבְיֵא אֶת הַמֶּן..." חז"ל כבר הבחינו בשינוי המתרחש בפרק זה:

משנה: ומהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו...

גמרא¹⁹: תניא - רבי שמעון בן יוחאי אומר: מ'בְּלִילָה הַהוּא'. אמר רבי יוחנן: וכולן מקרא אחד דרשו - וְתִכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמְּלָכָה בֵּת אֲבִיחַיִל וּמְרַדְכֵי הַיְהוּדִי אֶת קַל הַתְּקוֹף... ומאן דאמר מ'בְּלִילָה הַהוּא' - תוקפו של נס...

גמרא ירושלמי²⁰: תני - רבי שמעון בן יוחאי אומר: מ'בְּלִילָה הַהוּא', ממקום שהייתה מפלתו של המן, משם הייתה גדולתו של מרדכי...

המשנה במסכת מגילה שואלת מהו המקום הכי מאוחר שניתן להתחיל בו במגילה ולצאת ידי חובתה. דעתו של רבי שמעון בן יוחאי המובאת בברייתא קובעת כי ניתן להתחיל מ"בְּלִילָה הַהוּא..." - כלומר, מתחילת פרק ו'! נראה שדברי התלמוד הבבלי והירושלמי משלימים זה את זה בהסבר דעתו של רבי שמעון בן יוחאי: עיקר תוקפו של נס מגילת אסתר מתרחש אפוא בפרק ו', מכיוון שמפלתו של המן מובילה לגדולתו של מרדכי. הגדולה הזו לא תישאר נחלתו הבלעדית של מרדכי לבדו.

יקר יהודי

בפרק ח' אנו קוראים את הפסוק המפורסם "לַיְהוּדִים הֵיטָה אֹרְחָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיִקָּר"²¹. היוקרה החומרית שעליה קראנו בזלזול בפרק א' הופכת להיות נחלתו של העם היהודי כולו אך בשינוי מהותי. לא עוד יקר של פאר וכבוד חיצוני כי אם יקר רוחני. מרדכי היהודי נאבק עם המן וזוכה ליקר כפי שעולה מהפסוק המתאר את מרדכי יוצא מלפני המלך "בְּלִבוֹשׁ מְלָכוּת תִּכְלֹת וְחֹדֶר וְעֹטָרַת זָהָב..."²². בעקבות מרדכי זוכה גם העם היהודי ליקר כפי שמופיע בפסוק שלאחריו "לַיְהוּדִים הֵיטָה אֹרְחָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיִקָּר"²³. מיד אחר כך מופיע "וְרָבִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מַתִּיָּהִים בֵּי נֶפֶל פְּחַד הַיְהוּדִים עָלֵיהֶם"²⁴. אותו יקר עושה את שלו והשפעתו ניכרת גם בין העמים השונים, כפי שיוסבר בהמשך.

¹⁸ פרק ח'.

¹⁹ מגילה דף י"ט עמוד א'.

²⁰ ירושלמי, מגילה, פרק ב', הלכה ד'.

²¹ אסתר ח', ט"ז.

²² שם, ט"ז.

²³ שם, ט"ז.

²⁴ שם, י"ז.

המאבק הרוחני

נראה שהמאבק של מרדכי והמן אינו רק מאבק אישי בלבד אלא מאבק בין תפיסות עולם שונות. מרדכי מסמל את העם היהודי (ואכן נקרא - 'מרדכי היהודי') ואת כוח הקדושה בעולם שאמור לבוא לידי ביטוי דרך עם ישראל. המן לעומתו מסמל את העם העמלקי ואת כוח הטומאה בעולם שמיוחס בראש ובראשונה לעמלק כפי שמופיע בדרשת חז"ל²⁵ על הפסוק "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק".

זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק... אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדַרְךָ וַיִּזְנֵב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ...

רבי יהודה אומר 'קָרָךְ' – טמאך, כמה דאת אמר 'אֲשֶׁר לא יְהִיה טָהוֹר מִקְרָה לְיִלְה'.

המאבק בפרק ו' בין מרדכי להמן על היקר' הוא מאבק בעצם בין הכוחות השונים. המן חפץ להופיע את כוח הטומאה בעולם בבחינת 'קרי' - חילוף אותיות של יקר', ונכשל. לעומתו, מרדכי שפועל בשם ד' ולהופעת הקדושה בעולם, זוכה לקבלת היקר' מאת המלך. עם ישראל מבין היטב את ניצחון המאבק הרוחני הזה. הוא רואה בכך אות מלמעלה, וכפי שדורשים זאת חז"ל²⁶:

'כִּבְכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ, אִמַּר רַבִּי לִוִּי: הַמֶּן קָרָא – 'כִּבְכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ, וַיִּשְׂרָאֵל עֹנֵן – לֹא הַמֶּלֶךְ שְׂבָאֲרֵץ אֲלֵא הַמֶּלֶךְ שְׂבִשְׂמַיִם.

הופעת הקדושה

אותו יקר שזוכה לקבל מרדכי כנציג העם היהודי בפרק ו', הופך להיות בפרק ח' נחלתו של העם היהודי כולו בפועל, כפי שאנו קוראים: "לְיִהוּדִים הָיְתָה אֹרְחָה וְשִׂמְחָה וְשֵׁשׁן וְיִקְרָ"27. חז"ל דורשים על ישראל שנקראו יקר²⁸:

'וְדָבַר ה' הָיָה יִקְר בְּיָמֵים הָהֵם' וגו'. עשרה דברים נקראו יקרים, ואלו הן: התורה, והנבואה, והתבונה, ודעת, והסכלות, והצדיקים, ומיתתן של צדיקים, והחסד, ועושר, וישראל...

ישראל מנין דכתיב: 'הֵבֵן יִקְר לִי אֶפְרַיִם אִם יִלְד שְׁעִשְׁעִים' וגו'.

²⁵ מדרש תנחומא, פרשת כי תצא, פרק ט'. הפסוק עצמו מופיע בדברים י"ז, י"ח.

²⁶ מדרש פנים אחרים נוסח ב'.

²⁷ אסתר ח', ט"ז.

²⁸ מדרש שמואל, פרשה ח'.

חז"ל מזהים בפסוק "לַיְהוּדִים הִיְתָה אוֹרְהָ וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיִקְרָ" את המעלות בהן זכה עם ישראל בעקבות הניצחון הגמרא במגילה לומדת כך²⁹:

'לַיְהוּדִים הִיְתָה אוֹרְהָ וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיִקְרָ' אמר רב יהודה: 'אוֹרְהָ' זו תורה... 'שִׁשְׁן' זו מילה... 'וְיִקְרָ' אלו תפלין, וכן הוא אומר 'וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךְ וְרָאוּ מִמֶּךָ'. ותניא – רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפלין שבראש...

בביאור לפסוק זה כותב המהר"ל כך³⁰:

...והתפלין אשר זכו אליה עוד יותר קדושה. כי בתפלין שם ה' לגמרי הוא על האדם והם הפאר שהוא על הכל... כלל הדבר: בפסוק הזה נרמזו המעלות הקדושות שזכו ישראל כאשר היו מנצחין את המן שהוא מזרע עמלק עד המדרגה האחרונה שהיה שם ה' נקרא עליהם...

המהר"ל מבאר שישנה הדרגתיות בפסוק זה לגבי הקדושה. על פי זה עולה שמדרגת "וְיִקְרָ" אלו תפלין" לה זכה עם ישראל מבטאת את מדרגת הקדושה הגבוהה.

לאחר מעבר היקר לעם היהודי, קיימת בידם היכולת להפיץ את הקדושה לעולם. ואכן, בעקבות הופעת הקדושה על עם ישראל, אנו קוראים בסיום פרק ח' כי 'וְרָבִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתִּיְהוּדִים כִּי נִפְלַ פְּחַד הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם'³¹. אנו מוצאים מדרשים המתארים את אותה השפעה של הקדושה שקרנה לאומות העולם³²:

...אף האומות מבקשין לבא תחת כנפי שכינה, בשעה שישראל עושין רצונו של הקב"ה... וכן בימי מרדכי וְרָבִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתִּיְהוּדִים...

'אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּיָּרָה: אִישׁ – מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו... ויש אומרים שהיה שקול כאברהם בדורו, מה אברהם מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הקב"ה, ההוא דכתיב וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֵן, אִף מרדכי בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה, ההוא דכתיב וְרָבִים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתִּיְהוּדִים, ויחד שמו של הקב"ה וקדשו, ולפיכך נקרא יהודי...'³³

²⁹ מסכת מגילה דף ט"ז עמוד ב'.

³⁰ אור חדש, עמוד ר"ג.

³¹ אסתר ח', י"ז.

³² מדרש אגדת בראשית, פרק ט"ו.

³³ מדרש רבה אסתר, פרשה ו', פסקה ב'.

בפרק ט' אנו כבר קוראים על זקיפות קומה אצל היהודים, ועל מאזן האימה שמתהפך לזכותם: "נִקְהְלוּ הַיְהוּדִים בְּעֵרִיהֶם בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ לְשַׁלַּח יָד בְּמִבְקֵשֵׁי רְעֻתָם, וְאִישׁ לֹא עָמַד לִפְנֵיהֶם כִּי נָפַל פַּחַדָּם עַל כָּל הָעַמִּים"³⁴. המהר"ל³⁵ מזהה כאן את הקשר לכוח הקדושה לו זכה העם היהודי דרך התפילין, ה'יקר':

וַיִּקְר' זֶה תְּפִילִין, כִּי בְּתִפְלִין שֵׁם ה' נִקְרָא עַל הָאָדָם, כַּדְכַּתִּיב: וַיִּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיָד וַיִּרְאוּ מִמֶּנּוּ, וְאָמְרוּ: זֶה הוּא תְּפִילִין שֶׁל רֹאשׁ. וְדָבָר זֶה הִיחָה כְּאִשֶׁר נִצְחָה אֶת הַמֶּן כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר שְׁמוֹ נִקְרָא עֲלֵיהֶם פֶּעַל כָּל זֶה, וְכַתִּיב: 'נִקְהְלוּ הַיְהוּדִים בְּעֵרִיהֶם בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ לְשַׁלַּח יָד בְּמִבְקֵשֵׁי רְעֻתָם וְאִישׁ לֹא עָמַד לִפְנֵיהֶם כִּי נָפַל פַּחַדָּם עַל כָּל הָעַמִּים', וְלִכְךָ אָמַר: וַיִּקְר' זֶה תְּפִילִין, כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיהֶם יִרְאוּ וַיִּפְתְּרוּ מֵהֶם...

זהירות ושמירה

ה'יוקרה' טומנת בחובה סכנות לא מעטות. תפקידו של עם ישראל בהפצת הקדושה דורש זהירות ושמירה. כפי שראינו, התפילין מסמלות כוח של קדושה אותו אמור עם ישראל להופיע בעולם. לעומת זאת, חשוב לזכור כי מנגד קיים הכוח ההפכי, אותו מבטא עמלק, והוא כוח הטומאה בבחינת 'קרי'. כוחות אלה אינם יכולים לשמש בכפיפה אחת ועל כן צריך השואף לקדושה להיזהר מלהטמא. נראה כי ניתן למצוא הדים בהלכה לניגוד זה בין הכוחות, המחייב זהירות ושמירה, וכפי שמופיע בשולחן ערוך דווקא בהלכות תפילין³⁶:

ישן בהם וראה קרי לא יאחזו בבתים אלא יאחזו ברצועה ומסיר אותם.

חזון

בחלקה הראשון של תפילת "עלינו לשבח" אנו מתארים את הקב"ה כך: ואנחנו כורעים ומשתחווים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ, ומושב יקרו בשמים ממעל, ושכינת עזו בגבהי מרומים.

מושב יקרו של הקב"ה נמצא בשמים ממעל. התכלית היא, כי ל'יקר' זה יתנו כל

³⁴ אסתר ט', ב'.

³⁵ אור חדש, עמוד מ"ז.

³⁶ שולחן ערוך, אורח חיים, סימן מ', הלכה ז'.

יושבי תבל את יקרום ויקבלו עליהם את מלכות ה'. כפי שמופיע בחלקה השני של תפילה זו:

יכירו וידעו כל יושבי תבל, כי לך תכרע כל ברך, תשבע כל לשון.
לפניך ה' אלהינו יכרעו ויפלו, ולכבוד שמך יקר יתנו, ויקבלו כלם
את על מלכותך, ותמלך עליהם מהרה לעולם ועד.

סיום

נראה, כי המעקב אחר המילה 'יקר' במגילה חושף בפנינו התבוננות על השתלשלות האירועים במגילה בזווית אחרת.

המילה 'יקר' עוברת תפנית במגילה. בתחילת המגילה מסמלת מילה זו ערכים חומריים ובפנינו ניצב 'יקר מדומה' המופיע אצל ממלכת אחשורוש. בהמשך, אנו קוראים על המאבק הציורי כביכול, על ה'יקר' בין מרדכי להמן, שמסמל בעצם מאבק רוחני בין עם ישראל לעמלק בכוחותיהם השונים. מרדכי היהודי, המסמל את כוח הקדושה, זוכה לקבלת ה'יקר' מאת המלך ובעקבותיו זוכה גם עם ישראל ב'יקר'. עם ישראל מופיע את הקדושה בעולם וההשפעה ניכרת בין העמים השונים. לעתיד לבוא, יזכה העולם כולו ליתן יקר למלך מלכי המלכים והיקר יגיע לגאולתו הסופית.